

Верховний
Суд

Перегляд Великою Палатою Верховного Суду судових рішень у справах про порушення митних правил на підставі рішень ЄСПЛ

Лев Кишакевич

суддя Великої Палати Верховного Суду

II Щорічна судово-практична конференція

Єдність судової практики: ключові правові висновки
Верховного Суду у 2025 році

26 вересня 2025 року

Велика Палата Верховного Суду

- Постійно діючий колегіальний орган Верховного Суду, до складу якого входить 21 суддя Верховного Суду (частина перша статті 45 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).
- Велика Палата Верховного Суду переглядає постанови по справах про адміністративні правопорушення щодо порушення митних правил у випадку встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною (Європейським судом з прав людини), порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом.

Заява про перегляд судового рішення

- Заява може бути подана особою, на користь якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною.
- Заява про перегляд може бути подана не пізніше одного місяця з дня, коли особі, на користь якої постановлено рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, стало відомо про набуття цим рішенням статусу остаточного.
- У разі пропущення строку для подання заяви з причин, визнаних поважними, він може бути поновлений за клопотанням особи, яка подала заяву.
- Заява повертається особі, яка її подала, якщо вона не порушує питання про поновлення цього строку, а також якщо у поновленні строку відмовлено.

Рішення ЄСПЛ від 13 січня 2022 року у справі «Краєва проти України» (Case of Krayeva v. Ukraine, заява № 72858/13) (I)

- На заявницю було накладено штраф у розмірі 48661,56 євро як стягнення за адміністративне правопорушення, у вчиненні якого вона була визнана винною.
- За практикою ЄСПЛ накладення штрафу в принципі становитиме втручання в право, гарантоване першим абзацом статті 1 Першого протоколу до Конвенції, оскільки воно позбавляє відповідну особу майна.
- Стосовно законності втручання ЄСПЛ вказав, що постанова апеляційного суду про сплату штрафу заявницею була ухвалена на підставі частини першої статті 483 Митного кодексу України (далі – МК).

Рішення ЄСПЛ від 13 січня 2022 року у справі «Краєва проти України» (Case of Krayeva v. Ukraine, заява № 72858/13) (II)

- ЄСПЛ зазначив, що на підставі фактів та з огляду на доводи сторін можна поставити під сумнів встановлення національними судами достатньою мірою того, що дії заявниці становили правопорушення, передбачене частиною першою статті 483 МК. Зокрема, у формулюванні законодавчої норми йдеться про «незаконну мету приховування товарів від митного контролю», що, на думку Суду, передбачає умисне подання декларантом неправдивих відомостей і документів митному органу.
- Водночас протягом усього провадження заявниця послідовно стверджувала, що помилково подала митним органам неправильні відомості, не помітивши, що надісланий їй продавцем рахунок-фактура був неправильним.
- ЄСПЛ констатував порушення Україною статті 1 Першого протоколу до Конвенції, яке полягало у тому, що накладене на заявницю стягнення, зокрема розмір штрафу становило непропорційне втручання у її майнові права.
- ЄСПЛ також зауважив, що національне законодавство дозволяє заявниці вимагати перегляду справи та дає право національним судам у поновленому провадженні прямо застосовувати Конвенцію та практику Суду у випадку суперечності між ними та положеннями національного законодавства.

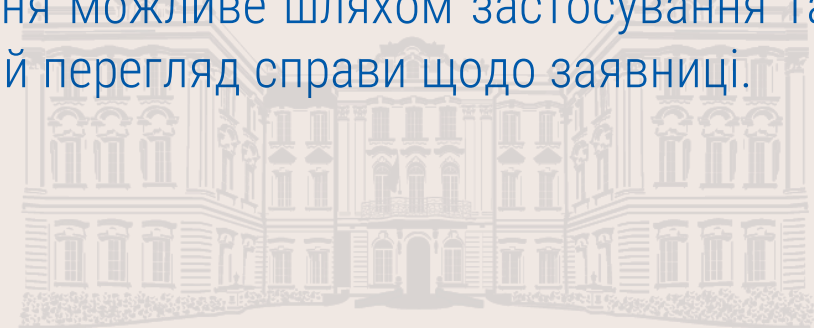
Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 липня 2022 року у справі № 334/5231/13-п (провадження № 13-9звo22) (I)

- Заявниця просила скасувати постанову суду апеляційної інстанції, зазначала, що апеляційним судом не були взяті до уваги та не досліджені докази, які ставлять під сумнів наявність в її діях складу правопорушення, а при призначенні покарання не було враховано її матеріальний стан.
- ЄСПЛ визнав порушення Україною своїх зобов'язань при вирішенні судом справи про порушення митних правил за частиною першою статті 483 МК у частині накладення на заявницю непропорційного стягнення, що становило непропорційне втручання в її майнові права всупереч вимогам статті 1 Першого протоколу до Конвенції.
- Також ЄСПЛ вказав на відсутність необхідності у постановленні окремого рішення щодо прийнятності та суті наведених тверджень про порушення статті 6 Конвенції.

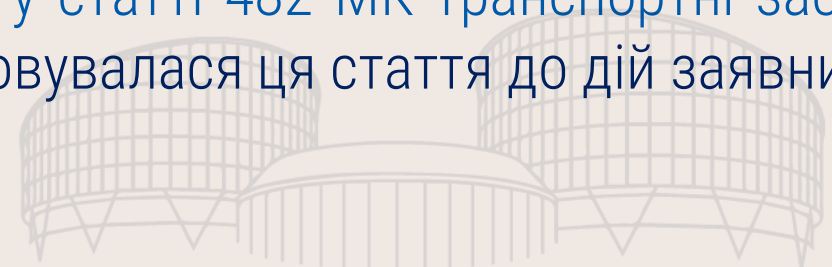
Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 липня 2022 року у справі № 334/5231/13-п (провадження № 13-9зво22) (II)

- ЄСПЛ, поставивши під сумнів наявність у діях заявниці складу правопорушення, передбаченого частиною першою статті 483 МК, з огляду на позицію щодо відсутності в її діях умислу, зазначив про те, що у постанові апеляційного суду не міститься належних спростувань таких аргументів заявниці.
- Констатувавши, що накладене апеляційним судом стягнення становило непропорційне втручання в майнові права заявниці, ЄСПЛ вказав на невмотивованість постанови апеляційного суду й у цій частині, зазначивши про відсутність у ній оцінки пропорційності накладеного стягнення, характеру й способу вчиненого правопорушення, даних про особу заявниці, її майновий стан тощо.
- З огляду на констатований ЄСПЛ характер порушень, їхню правову природу, стадію провадження, на якій вони були допущені, ВП ВС вирішила, що їх виправлення можливе шляхом застосування такого заходу індивідуального характеру, як повторний апеляційний перегляд справи щодо заявниці.

Рішення ЄСПЛ від 29 серпня 2024 року у справі «Ганущак проти України» (Case of Ganushchak v. Ukraine, заява № 40776/16) (I)

- Заявник скаржився за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції на незаконне та непропорційне покарання у вигляді конфіскації і штрафу, накладене на нього за порушення митних правил, а саме, ввезення автомобіля в Україну через закритий пункт пропуску в Криму.
- За висновком ЄСПЛ, накладення штрафу в розмірі, еквівалентному вартості конфіскованого автомобіля, становило втручання в право заявника на мирне володіння своїм майном.
- ЄСПЛ зазначив, що суди першої та другої інстанцій дійшли протилежних висновків стосовно питання, чи охоплювало поняття товарів у статті 482 МК транспортні засоби особистого користування, і, таким чином, чи застосовувалася ця стаття до дій заявника.

Рішення ЄСПЛ від 29 серпня 2024 року у справі «Ганущак проти України» (Case of Ganushchak v. Ukraine, заява № 40776/16) (II)

- Наведені заявником приклади постанов національних судів свідчать, що у самому апеляційному суді не було згоди стосовно цього питання, а оскаржувана постанова апеляційного суду суперечить низці його попередніх постанов, у яких він підтверджував, за майже ідентичних обставин, що транспортний засіб особистого користування не мав розглядатися як «товар» у розумінні статті 482 МК. Попри безпосереднє посилення заявника на одну з таких постанов, апеляційний суд не надав жодних пояснень, чому він дійшов іншого висновку в цій справі.
- ЄСПЛ зазначив, що розбіжностей у практиці з цього питання достатньо для встановлення за обставин цієї справи, що заявник не міг передбачити оскаржуване втручання у вигляді постанови апеляційного суду та його наслідки, а тому воно було несумісним із принципом законності, закріпленим у статті 1 Першого протоколу до Конвенції.
- ЄСПЛ констатував порушення Україною статті 1 Першого протоколу до Конвенції та присудив заявнику відшкодування матеріальної шкоди у розмірі 2007,00 євро (накладений штраф – 100 відсотків вартості автомобіля).

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 квітня 2025 року у справі № 668/10895/15-п (провадження 13-33звo24) (I)

- Заявник просив скасувати постанову апеляційного суду і закрити провадження у зв'язку з відсутністю в його діях складу адміністративного правопорушення, передбаченого частиною першою статті 482 МК.
- На думку автора звернення, оскільки ЄСПЛ не вирішував питань, пов'язаних з відшкодуванням майнових прав на конфіскований транспортний засіб, то перегляд постанови в повному обсязі необхідний для формування правового висновку з питань застосування положень статті 482 МК.
- У контексті застосування статті 41 Конвенції до обставин цієї справи ЄСПЛ зазначив, що встановлення порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції саме собою становить достатньо справедливую сатисфакцію моральної шкоди, та з огляду на висновки щодо втручання в майнові права заявника присудив йому відшкодувати матеріальну шкоду в розмірі штрафу, який він мав сплатити. Виплата такого відшкодування здійснена у повному обсязі у виконавчому провадженні 25 жовтня 2024 року.
- Майнове становище заявника, втручання в яке встановлено ЄСПЛ, відновлено шляхом виплати йому відшкодування.

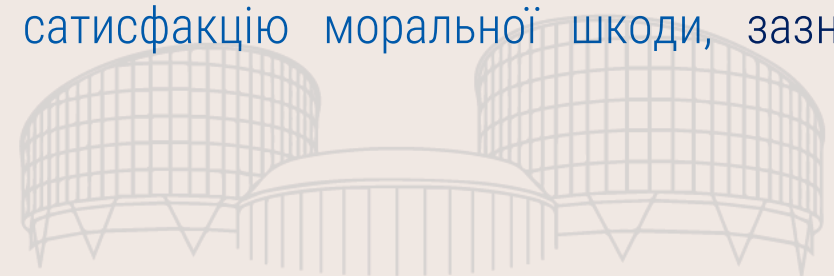
Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 квітня 2025 року у справі № 668/10895/15-п (провадження 13-33зво24) (II)

- ЄСПЛ не визнавав постанову апеляційного суду про винуватість заявника такою, що в цілому ставить під сумнів результат справи про адміністративне правопорушення, адже за змістом рішення ЄСПЛ заявник не скаржився на недотримання Україною його права на справедливий суд і погодився, що втручання за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції становило саме накладення штрафу в розмірі, еквівалентному вартості конфіскованого автомобіля.
- Звідси такий додатковий захід індивідуального характеру, як повторний розгляд справи про адміністративне правопорушення стосовно заявника, включаючи поновлення провадження, не може бути застосованим.
- ВП ВС відмовила в задоволенні заяви про перегляд судового рішення.

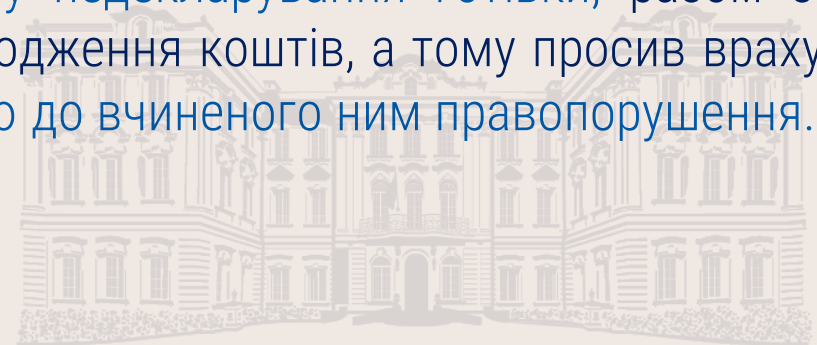
Рішення ЄСПЛ від 12 грудня 2024 року у справі «Сапіташ та інші проти України» (Case of Sapitash and others v. Ukraine, заява № 864/16 та інші)

- ЄСПЛ констатував порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції, яке полягає у непропорційному стягненні у справі щодо порушення митних правил – конфіскації незадекларованої готівки (10070,00 польських злотих та 5673,00 доларів США) додатково до накладеного штрафу (1700,00 грн).
- Суд наголосив, що встановлення вказаного порушення Конвенції не означає, що заявник не мав нести жодної відповідальності за порушення, яке він вчинив, не задекларувавши готівку.
- Разом з цим ЄСПЛ не виявив інших порушень прав і свобод, зокрема порушень статей 6 або 13 Конвенції. Скарги заявника щодо несправедливості судових проваджень у справах про порушення митних правил були визнані ЄСПЛ неприйнятними відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.
- Також ЄСПЛ зазначив, що заявник не подав жодних вимог щодо справедливої сатисфакції, хоча йому було запропоновано це зробити, а звідси відсутні підстави присуджувати суму сатисфакції. Встановлене судом порушення само собою становить достатню справедливую сатисфакцію моральної шкоди, зазнаної заявником.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 серпня 2025 року у справі № 163/1065/15-п (провадження 13-5зво25) (I)

- Заявник просив переглянути судові рішення у справі про адміністративне правопорушення та скасувати постанови у зв'язку з установленням ЄСПЛ порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції, справу направити на новий розгляд до суду першої інстанції.
- Зазначав, що суди залишили поза увагою докази щодо законності походження грошових коштів та правомірного володіння цими коштами, що призвело до непропорційного призначення адміністративного стягнення у вигляді конфіскації іноземної валюти (10070,00 польських злотих та 5673,00 доларів США, що за курсом НБУ становило 196624,10 грн).
- Наголошував на тому, що заявник не заперечував факту недекларування готівки, разом з тим надавав судам попередніх інстанцій докази законності походження коштів, а тому просив врахувати позицію ЄСПЛ, що конфіскація валюти була непропорційною до вчиненого ним правопорушення.

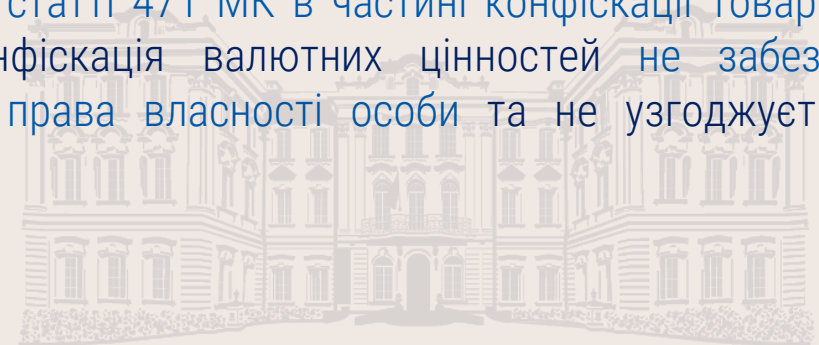
Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 серпня 2025 року у справі № 163/1065/15-п (провадження 13-5зво25) (II)

- Обставини цієї справи відрізняються від справ, в яких конфіскація стосувалася активів, отриманих внаслідок вчинення кримінального правопорушення, які вважалися отриманими незаконним шляхом або призначеними для використання у незаконній діяльності («Ісмаїлов проти Росії» (Ismayilov v. Russia), пункт 36, та в рішенні у справі «Гріфхорст проти Франції» (Grifhorst v. France)).
- Під час перевірки на безпеку, за результатом якої було складено протокол про порушення митних правил, а також під час розгляду справи судом, заявник не заперечував факту перевезення готівки.
- Єдиною протиправною (хоча й не кримінально караною) дією заявника було недекларування у встановленій формі точної суми переміщуваної валюти під час проходження спрощеної процедури митного контролю «зеленим коридором», що суперечило вимогам МК.

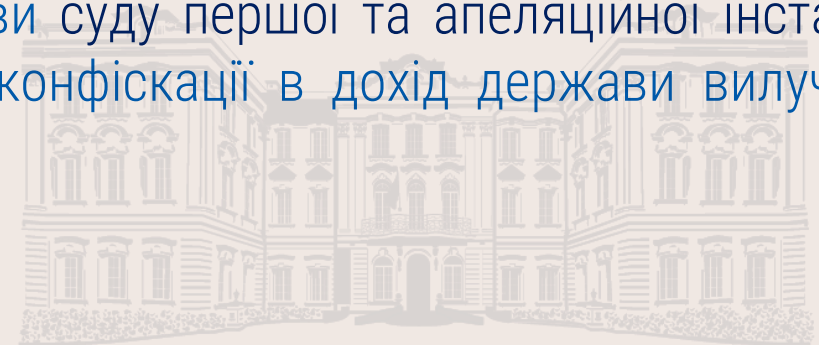
Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 серпня 2025 року у справі № 163/1065/15-п (провадження 13-5зво25) (III)

- Суди не встановили обставин, які свідчили б про те, що заявник міг завдати серйозної шкоди державі: він не ухилявся від сплати мита або будь-яких інших зборів і не завдав державі будь-якої іншої матеріальної шкоди. Конфіскація не була направлена на відшкодування матеріальної шкоди, оскільки держава не зазнала жодних втрат внаслідок недекларування заявником коштів, а конфіскація грошових коштів була стримуючою та каральною за своїм призначенням.
- ЄСПЛ уже встановлював аналогічні порушення у рішеннях від 11 липня 2019 року у справі «Садоха проти України» (Case of Sadocha v. Ukraine, заява №77508/11) та від 09 грудня 2021 року у справі «Яремійчук та інші проти України» (Yaremiychuk and Others v. Ukraine, заява №2710/13 та інші).
- Рішенням КСУ від 21 липня 2021 року № 3 р(II)/2021 у справі № 3-261/2019(5915/19) визнано такими, що не відповідають Конституції України окремі положення абзацу другого статті 471 МК в частині конфіскації товарів, які стали безпосередніми предметами порушення. Обов'язкова конфіскація валютних цінностей не забезпечує справедливого балансу між публічними інтересами та захистом права власності особи та не узгоджується з принципом верховенства права.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 серпня 2025 року у справі № 163/1065/15-п (провадження 13-5зво25) (IV)

- Законом України від 16 лютого 2022 року № 2058-IX, зокрема, статтю 471 МК «Недекларування товарів, що переміщуються через митний кордон України громадянами» викладено в новій редакції, яка передбачає адміністративну відповідальність у вигляді штрафу за недекларування товарів, усуваючи непропорційне стягнення, пов'язане з обов'язковою конфіскацією.
- Нова редакція статті 471 МК зберігає можливість конфіскації — але лише у відношенні певної категорії товарів (обмежених або заборонених) і лише як альтернативу штрафу, а не як обов'язковий захід.
- ВП ВС заяву задовольнила частково, змінила постанови суду першої та апеляційної інстанції, виключивши з них адміністративне стягнення у виді конфіскації в дохід держави вилученої іноземної валюти.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!